

AI kommer att ta våra jobb – så här skapar vi nya

Dagens Nyheter den 30 april 2025

1970 var Sverige det fjärde rikaste landet i världen. Arbetslösheten var 2 procent och bara var tionde vuxen försörjdes av välfärdsstatens stödsystem. Men kommande decennier skulle bli jobbiga: Höjda energipriser, inflation, dålig jobbtillväxt och svag löneutveckling. Arbetslösheten hölls länge nere genom devalveringar och en växande offentlig sektor, men när 1990-talskrisen kom sköt arbetslösheten i höjden. Andelen vuxna som inte arbetade ökade till 23 procent och mellan 1975 och 1995 stod reallönerna stilla.

Försöken att hålla kvar Sverige i industrisamhället och rädda svenska industriföretag misslyckades. Sverige fastnade i en jobbförstörelsefälla när befintliga arbetstillfällen försvann utan att tillräckligt många nya jobb skapades. Dagens situation är oroväckande lik det förflutna. Vi står inför en ny strukturomvandling med digitalisering och AI-utveckling, och risken är stor att vi gör om misstagen och hamnar i en ny jobbförstörelsefälla. Vilka är då de viktiga lärdomarna av vår historia?

1. Begränsa inte ny teknik till gamla arbetssätt. Ny arbetsbesparande teknik gör att vissa jobb försvinner. Då sparar någon pengar. Kapitalägare kan investera i nya idéer och konsumenter kan köpa andra varor och tjänster. När detta sker skapas nya jobb, men ingen vet i förväg var och hur. Teknisk utveckling effektiviserar inte bara befintlig produktion, den förändrar vad som efterfrågas. Till slut lyckades Sverige bra med avindustrialiseringen. Enligt Almaga har det försvunnit 140 000 arbetstillfällen i industrin sedan år 2000, men det har också skapats 800 000 jobb i tjänstesektorn.

Om politik och regelverk är anpassade för de delar av ekonomin där jobben försvinner, blir det svårare för det nya att växa fram. Ju mer politiken inriktas på att försvara befintliga jobb, exempelvis genom att begränsa hur ny teknik får användas, desto större är risken att framväxten av nya arbetstillfällen motverkas – samtidigt som den nya tekniken automatiserar bort befintliga jobb.

2. Strukturella problem löses inte med pengar. På 1970-talet försökte politikerna lösa problem genom subventioner till industrier med konkurrensproblem och devalveringar av kronan för att få fart på exporten. Det var (dyr) konstgjord andning som fördröjde den jobbiga omställningen.

Men om vi förr hoppades för mycket på devalveringar och subventioner, förväntar sig många i dag orimligt mycket av penningpolitiken. På 2010-talet skulle låga eller negativa räntor få fart på ekonomi och sysselsättning. Sedan skulle höga räntor bekämpa prishöjningar orsakade av höga energipriser och en kärvande världshandel. I båda fallen är penningpolitiken i bästa fall ett trubbigt vapen, och risken är stor att effekten blir som med devalveringarna: Strukturreformerna försenas.

Just nu hoppas många att Riksbankens styrränta ska fortsätta nedåt. Men alltför låga räntor gör att nästan alla investeringar går att räkna hem. Det viktiga nu är att göra bra investeringar, och sådana går att räkna hem även vid lite högre räntor.

3. Trygghet och dynamik behöver inte vara motsatser på arbetsmarknaden. 1970-talets strukturiomvandling sammanföll med en reglering av arbetsmarknaden i syfte att skapa trygghet för fast anställda. En oavsiktlig konsekvens blev en tudelad arbetsmarknad där många fick nöja sig med vikariat och tidsbegränsade anställningar.

I dag, precis som på 1970-talet, riktas mycket uppmärksamhet mot de delar av ekonomin där strukturiomvandlingen tycks börja. De senaste åren har det kommit flera svenska studier om hur branscher och yrken exponeras för eller påverkas av AI. Tyvärr tolkas "påverkas av" ofta felaktigt som "hotas av", vilket leder till en olycklig diskussion om hur de exponerade jobben kan skyddas.

Men ökad AI-användning kan mycket väl innebära att de anställda ökar sin produktivitet och med tiden får högre lön. Dessutom kan även jobb som inte är direkt exponerade mot AI-utvecklingen ändå påverkas kraftigt, exempelvis om användningen av AI inom en typ av yrke leder till nya arbetssätt som medför att andra yrken rationaliseras bort eller kraftigt förändras.

Exponeringsstudier begränsar dessutom fokus till yrken och branscher som redan finns. De missar därmed förutsättningarna för framväxten av nya uppgifter och arbetstillfällen. Strukturiomvandling innebär att arbetsformer förändras och påverkar därmed också relationen mellan arbetsroller och i förlängningen hela leverantörs- och värdekedjor. Det enda vi vet med säkerhet i dag är att AI har potential att påverka hela arbetsmarknaden.

Hur bör politiken agera i detta osäkra läge? Eftersom vi inte vet var de nya jobben kommer att uppstå behöver vi experimentera med nya arbetsformer och nya sätt att organisera produktionen. Men Sveriges arbetsmarknadsinstitutioner är rigida och påminner om ett minfält fullt av heliga kor. Partsmodellen och kollektivavtalen ifrågasätts så gott som aldrig trots att de formades för mer än hundra år sedan. Det gör det också svårt att diskutera sådant som regleras i kollektivavtalen, exempelvis regler för obekväm arbetstid.

Lönebildningen och industrimärket är minst lika känsliga, det märktes inte minst 2018 när ekonomiprofessorn Lars Calmfors försökte lyfta frågan. Då svarade Svenskt Näringsliv med att lägga ned det arbetsmarknadsekonomiska rådet de nyss hade startat med Calmfors som ledare. Arbetsmiljölagen skrevs inte för en situation när det var vanligt att folk vill arbeta från sina sovrum. Socialförsäkringarna och avtalsförsäkringarna är utformade för industrisamhällets arbetsmarknad, men passar sämre för såväl egenföretagare som den framväxande gigekonomin.

Vi vet inte hur framtidens regelverk bör se ut, men vi vet att det är orimligt att reglera framtidens arbete med gårdagens regler. Så länge vi behandlar den svenska arbetsmarknadsmodellen som vore den ett kulturarv snarare än ett samhällsverktyg, står vi illa rustade inför framtiden.

Andreas Bergh
Joakim Wernberg